

Familial searching **w polskiej praktyce śledczej** **(szanse i zagrożenia)**

Wstęp

Kryminalistyczne registry DNA stanowią obecnie jedno z najbardziej użytecznych narzędzi wykrywczych na świecie. Systematyczne poszerzanie wiedzy na temat ludzkiego DNA i rozwój genetyki sądowej sprzyja z kolei opracowywaniu nowych, coraz ciekawszych metod ustalania nieznanymi sprawców przestępstw¹. Jedną z takich innowacyjnych metod wykrywczych związanych z bazą danych DNA jest *familial searching* (tzw. wyszukiwanie rodzinne). Od 2007 r. funkcjonuje w Polsce registry DNA (tzw. Genom), w której gromadzone i przetwarzane są informacje o wynikach analizy kwasu deoksyrybonukleinowego m.in. w odniesieniu do osób wymienionych w art. 74 Kodeksu postępowania karnego² (oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana) i art. 192a k.p.k., osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości, śladów nieznanymi sprawców przestępstw. Najczęściej przeszukania bazy dokonuje się w celu znalezienia połączenia (*hit*,

¹ W. Branicki, T. Kupiec, *Ekspertyza genetyczna*, [w:] M. Kała, D. Wilk, J. Wójcikiewicz (red.), *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2017, s. 250.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1749), dalej: k.p.k.

match) pomiędzy profilem stworzonym na podstawie śladu biologicznego pozostawionego przez sprawcę na miejscu zdarzenia a profilem osoby o ustalonej tożsamości umieszczonym w bazie. Jeżeli to standardowe przeszukanie nie przyniesie rezultatu, pomocne byłoby zastosowanie wyszukiwania rodzinnego. *Familial searching*, które obecnie w Polsce nie jest dopuszczalne, stanowi metodę wyszukiwania profilu DNA, który będzie podobny do tego, który został zabezpieczony na miejscu zdarzenia. Metoda ta opiera się na dwóch założeniach: podobieństwa profilu DNA osób spokrewnionych i zjawiska określanego mianem „dziedziczności przestępczości”. Bazując na osiągnięciach współczesnej nauki genetyki, bezspornym faktem jest, że ludzie ze sobą spokrewnieni mają podobne profile DNA. Drugim kluczowym elementem jest wymieniona wcześniej teza o dziedziczeniu przestępczości. Badania przeprowadzone przez Departament Sprawiedliwości w Stanach Zjednoczonych wykazały, że około 46% skazanych na karę pozbawienia wolności miało przynajmniej jednego bliskiego krewnego, wobec którego zastosowano tę samą sankcję karną³. Analiza przeprowadzona przez Huan, Ang i Yen Nie Lim wykazała, że popełnianiu przez nieletnich czynów zabronionych przez ustawę sprzyja uprzednia karalność ojca⁴.

Założeniem *familial searching* jest badanie profili z bazy podobnych do zabezpieczonego, które jednak nie wykazują pełnej zgodności (tej metody nie należy mylić z tzw. częściowo zgodnym wyszukiwaniem). Wyszukiwanie rodzinne przeprowadza się właśnie wśród profili, które wykazały częściową zgodność. Jeśli okazuje się, że dwa profile wykazują znaczące podobieństwo, naukowcy przeprowadzają kolejne badania, które mają na celu stwierdzenie, czy ta częściowa zgodność jest jedynie przypadkowa, czy też może oznaczać pokrewieństwo osób, których profile są analizowane. Taka procedura może być

---

³ U.S. Bureau of Justice Statistics, *Correctional Populations in the United States, 1996* (NJC 170013, U.S. Department of Justice, Washington, DC, April 1999), s. 62, <www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/cpius964.pdf> [dostęp: 17.02.2017].

⁴ V.S. Huan et al., *The Influence of Father Criminality on Juvenile Recidivism. Testing for Delinquent Behaviors as a Mediator*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2010, vol. 54, no. 4, s. 576.

szczególnie skuteczna w wykrywaniu sprawców będących rodzicami, dziećmi czy biologicznym rodzeństwem osoby, której profil znajduje się już w bazie DNA.

1. Stosowanie *familial searching* w praktyce śledczej na świecie

Familial searching (dalej: f.s.) jest obecnie stosowane przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. W stanie Maryland i w Dystrykcie Kolumbii (Waszyngtonie) wyszukiwanie rodzinne jest zakazane, z kolei w Kalifornii, Kolorado, Wirginii i na Florydzie opracowano nawet szczegółowe protokoły f.s.⁵ W Kalifornii i stanie Nowy Jork wyszukiwanie rodzinne może być przeprowadzone jedynie wśród profili osób skazanych znajdujących się w bazie, zaś w Kolorado, Wirginii i Teksasie zarówno wśród profili osób skazanych, jak i aresztowanych⁶. Sześć stanów: Arkansas, Kalifornia, Kolorado, Teksas, Wirginia oraz Wirginia Zachodnia, dopuszcza f.s. dopiero w sytuacji, gdy wszystkie inne możliwości śledcze zostały wykorzystane. Ciekawe rozwiązanie wprowadzono na Florydzie, gdzie z pomocą DNA dziecka urodzonego w następstwie przestępstwa zgwałcenia dokonuje się przeszukania bazy DNA w celu znalezienia sprawcy przestępstwa⁷.

Kalifornia była pierwszym stanem, w którym zdecydowano o potrzebie prawnego uregulowania kwestii f.s. W 2008 r. Departament Sprawiedliwości wprowadził program o nazwie „Partial Match Reporting and Modified CODIS Search Policy”⁸. W celu

---

⁵ M. Chamberlain, *Familial DNA Searching – A Proponent’s Perspective*, „Criminal Justice” 2012, no. 27, s. 18.

⁶ E. Niedzwiecki, S. Debus-Sherrill, M.B. Field, *Understanding Familial DNA Searching: Coming to a Consensus on Terminology*, <http://www.denverda.org/DNA_Documents/Familial_DNA/families-and-communities-familial-dna.pdf> [dostęp: 17.02.2017].

⁷ Stany amerykańskie korzystające z f.s., <<http://www.dnaforensics.com/StatesAndFamilialSearches.aspx>> [dostęp: 17.02.2017].

⁸ E. Steinberg, G. Sims, *Finding Criminals Through the DNA of Their Relatives – Familial Searching of the California Offender DNA Database*, „Prosecutor’s Brief” vol. XXXI, no. 1–2, s. 28–32.

zminimalizowania wątpliwości związanych z problematyką prywatności twórcy projektu wprowadzili zbiór warunków, których spełnienie pozwala na rozpoczęcie procedury f.s. Stosowanie tej metody wykrywczej dozwolone jest jedynie w sprawach o tzw. dużym ciężarze gatunkowym, w których szkodliwa społeczność czynu jest znaczna. Ponadto f.s. stanowi tzw. *ultima ratio*, może być zastosowane przez śledczych dopiero w sytuacji, gdy wszystkie dotychczas stosowane próby wykrycia sprawcy okazały się nieskuteczne⁹. Kalifornijska baza danych DNA, której administratorem jest Departament Sprawiedliwości, istnieje od 1990 r. i jest jedną z czterech największych baz DNA na świecie. W registraturze znajdują się profile skazanych sprawców przestępstw, osób aresztowanych oraz profile stworzone na podstawie śladu znalezionego na miejscu zdarzenia (profile tzw. nieznanymi sprawców). W sytuacji gdy następstwem wyszukiwania pomiędzy profilem stworzonym na podstawie śladu znalezionego na miejscu zdarzenia a profilami zgromadzonymi w bazie jest tzw. *partial match* (częściowo zgodne wyszukanie), czyli gdy minimum 15 alleli STR jest wspólnych, Departament Sprawiedliwości przekazuje informację do lokalnego administratora laboratorium CODIS (Combined DNA Index System). Wówczas, po spełnieniu kolejnych warunków, może zostać podjęta decyzja o wyszukiwaniu rodzinnym.

Wielka Brytania jest jednym z największych zwolenników stosowania metody f.s. Opracowano tam specjalne protokoły wyszukiwań rodzinnych, które jednak są określane jako dokumenty tajne i nie są udostępniane do publicznego wglądu. Z oficjalnych informacji wynika jedynie, że obejmują one proces zatwierdzania, badania historii rodziny, a także szkolenia funkcjonariuszy organów ścigania. Kluczową kwestią decydującą o skuteczności systemu w Wielkiej Brytanii jest to, że wyszukiwanie nie opiera się wyłącznie na profilu genetycznym. Dopiero analiza z uwzględnieniem wieku, położenia geograficznego, a także innych elementów pozwala na stworzenie listy krewnych osoby, której profil znajduje się w bazie, a które mogą

---

⁹ Biuletyn „DNA Partial Match (Crime Scene DNA Profile to Offender) Policy”, <http://ag.ca.gov/cms_attachments/press/pdfs/n1548_08-bfs-01.pdf> [dostęp: 17.02.2017].

okazać się sprawcą przestępstwa. Podobnie jak w Stanach Zjednoczonych, również i w Wielkiej Brytanii możliwość stosowania wyszukiwania rodzinnego ograniczona jest jedynie do najpoważniejszych przestępstw. Zgodę na rozpoczęcie procedury wyraża organ o nazwie NDNAD Strategy Board. W latach 2012–2013 zdecydowano się na skorzystanie z procedury f.s. trzydzieści trzy razy¹⁰, zaś w latach 2014–2015 szesnaście razy¹¹. Tylko w okresie 2003–2013 metoda wyszukiwania rodzinnego doprowadziła do schwytania i skazania trzydziestu ośmiu sprawców przestępstw.

Dzięki stosowaniu f.s. rozwiązano wiele trudnych spraw karnych, w tym między innymi przypadek Josepha Kappena¹². W 1973 r. trzy nastolatki (Sandra Newton, Pauline Floyd i Geraldine Hughes) zostały zgwałcone, uduszone i porzucone na obszarze lasu w pobliżu Port Talbot w Południowej Walii. Pomimo zakrojonego na szeroką skalę śledztwa z udziałem około stu pięćdziesięciu detektywów i wytypowania około dwustu podejrzanych osób nie udało się ustalić sprawy. W roku 2000 dr Jonathan Whitaker, naukowiec z Forensic Science Service, przeanalizował 28-letnie próbki z miejsca zbrodni przy użyciu nowej techniki Low Copy Number, ale nie udało mu się odnaleźć takiego profilu w brytyjskiej bazie danych (The United Kingdom National DNA Database – NDNAD). W rok później postanowił jeszcze raz przeszukać registraturę – tym razem z użyciem techniki f.s., ponieważ istniało duże prawdopodobieństwo, że zbrojca mógł mieć dzieci, a ich profile mogły znajdować się w NDNAD. W ten sposób znaleziono w bazie profil Paula Kappena – złodzieja samochodowego. Później ustalono, że był to syn człowieka odpowiedzialnego za zbrodnię sprzed trzydziestu lat – Josepha Kappena.

Z kolei w lipcu 2010 r. w Los Angeles doszło do aresztowania Loniego Franklina Jr., seryjnego mordercy o pseudonimie Grim Sleeper.

¹⁰ National DNA Database Strategy Board. Annual Report 2012–2013, <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/252885/NDNAD_Annual_Report_2012-13.pdf> [dostęp: 17.02.2017].

¹¹ National DNA Database Strategy Board. Annual Report 2014–2015, <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/484937/52921_NPCC_National_DNA_Database_web_pdf.pdf> [dostęp: 17.02.2017].

¹² S. Sekar, *The Cardiff Five: Innocent Beyond Any Doubt*, Hampshire 2012, s. 94–95.

Ustalono, że w latach 1985–2007 (z przerwą od 1988 do 2002 r.) zabił on dziesięć osób, jednak nie udało się zatrzymać go wcześniej, m.in. ze względu na brak jego DNA w bazie. Do ujęcia tego groźnego przestępcy doszło dzięki temu, że do registratury trafił profil jego syna, który został skazany za popełnienie przestępstwa z użyciem niebezpiecznego narzędzia. Warto nadmienić, że metoda wyszukiwania rodzinnego sprawdziła się także w rozwiązywaniu spraw zabójstw niemających charakteru masowego bądź seryjnego. W 2003 r. zawodowy kierowca Michael Little zginął w wyniku obrażeń doznanych na skutek zrzucenia przez nieustalonego sprawcę z wiaduktu cegły na szybę jego jadącej autostradą ciężarówki. Stworzenie kręgu potencjalnych podejrzaných było w tej sprawie niezwykle trudne. Jedynym dowodem była owa cegła, na której znaleziono krew nieznaney osoby. Wyszukanie w bazie danych NDNAD nie przyniosło jednak rezultatu. Dopiero zastosowanie f.s. pozwoliło ustalić, że profil bliskiego krewnego sprawcy był w bazie danych i na tej podstawie udało się stwierdzić, że osobą winną był Craig Harman, pracownik sklepu sportowego, który tego wieczoru, będąc w stanie nietrzeźwości, zrzucił cegły z wiaduktu jedynie dla zabawy, a nie miał żadnego związku z pokrzywdzonym.

2. Szanse i zagrożenia związane ze stosowaniem *familial searching* w polskiej praktyce śledczej

Z doświadczeń amerykańskich i brytyjskich wynika, że metoda f.s. stanowi pomocne narzędzie w procesie wykrywczym, pozwala także na efektywniejsze wykorzystanie baz danych DNA¹³. Z badań przeprowadzonych przez Biebera, Brennera i Lazera wynika, że dzięki wyszukiwaniom rodzinnym odsetek trafień w registraturze DNA może się zwiększyć aż o 40%¹⁴. W związku ze stosowanym przez organy śledcze instrumentem pojawia się jednak wiele wątpliwości natury

¹³ H.T. Greely et al., *Family Ties: The Use of DNA Offender Databases to Catch Offenders' Kin*, „The Journal of Law, Medicine and Ethics” 2006, vol. 34, no. 2, s. 248–262.

¹⁴ F.R. Bieber, C.H. Brenner, D. Lazer, *Finding Criminals Through DNA of Their Relatives*, „Science” 2006, vol. 312, s. 1315.

etycznej. Przeciwnicy stosowania tej techniki twierdzą, że może ona prowadzić do naruszania prawa do prywatności¹⁵. Wskazuje się na zagrożenie wyjawienia sekretów związanych m.in. z historią rodziny, więzami pokrewieństwa. Pojawiają się nawet opinie, że regularne stosowanie f.s. doprowadzi do sytuacji, w której setki tysięcy niewinnych osób będących krewnymi ludźmi, których profile znajdują się już w bazie danych DNA, będą pod dożywotnim „genetycznym nadzorem” (*genetic surveillance*)¹⁶. Stosowanie tego typu retoryki może tworzyć w odczuciu społecznym przeświadczenie, że wyszukiwanie rodzinne jest znaczącym zagrożeniem dla prawa do prywatności. Posługiwanie się takimi stwierdzeniami wynika jednak z zupełnej niezajomości procedur postępowania przy stosowaniu f.s. Należy podkreślić, że członkowie rodzin osób, których profil znajduje się już w bazie, nie mogą być pod żadnym „genetycznym nadzorem”, gdyż informacji dotyczących wyników analizy ich DNA w ogóle nie ma w registraturze (o ile, oczywiście, nie popełnili wcześniej przestępstwa). Państwo nie ma więc dostępu do ich profilu genetycznego. Gwoli ścisłości należy nadmienić, że organy wymiaru sprawiedliwości nie przechowują w bazie nawet kodu genetycznego osób, których profile na skutek zarządzenia Policji, prokuratora lub sędziego znalazły się w registraturze. Dla celów identyfikacyjnych w bazie danych DNA umieszcza się jedynie niewielki fragment genomu i nie zawiera on żadnych informacji, które pozwalałyby na określenie chociażby koloru oczu czy włosów. Do stworzenia profilu wykorzystuje się jedynie tzw. niekodujące regiony genomu. Funkcjonariusze korzystający z bazy w sposób standardowy, czyli w poszukiwaniu tzw. pełnego trafienia, nie wiedzą, czy osoba, której profil znajduje się w registraturze, ma jakichkolwiek krewnych¹⁷. Nawet samo zastosowanie

---

¹⁵ Zob. E. Murphy, *Relative Doubt: Familial Searches of DNA Databases*, „Michigan Law Review” 2010, vol. 109, no. 3, s. 347–348.

¹⁶ M. McDonough, *Familial DNA Searches Are Creating Genetic Informants*, <http://www.abajournal.com/news/article/familial_dna_searches_are_creating_genetic_informants/> [dostęp: 17.02.2017].

¹⁷ Należy zauważyć, że kwestią problematyczną przy stosowaniu f.s. może być ustalenie pokrewieństwa w sytuacji, gdy dziecko urodziło się na skutek zastosowania metody *in vitro* z materiału genetycznego od anonimowego dawcy.

procedury f.s. nie oznacza wprowadzenia profilu krewnego do bazy na czas nieokreślony. Umieszczenie tego nowego profilu w registraturze może nastąpić dopiero na skutek wydania zarządzenia przez uprawniony organ, a uniewinnienie od zarzutu popełnienia przestępstwa powoduje konieczność niezwłocznego usunięcia profilu z bazy.

Argumenty niektórych przedstawicieli nauki, że f.s. stanowi pogwałcenie prywatności krewnych, ujawnia członkom rodziny fakt obecności profilu krewnego w bazie, ujawnia nieznanie wcześniej powiązania genetyczne bądź też ujawnia brak powiązań genetycznych uznawanych za istniejące, mogą być uznane za zasadne jedynie częściowo¹⁸. Po pierwsze, należy zauważyć, że ingerencja w sferę prywatną rodziny w polskich warunkach prawnych następuje także m.in. w przypadku prowadzenia postępowania w sprawie o zgwałcenie wobec wstępnego, zstępnego, brata lub siostry (art. 197 § 1 pkt 3 Kodeksu karnego¹⁹), a także fizycznego lub psychicznego znęcania się nad osobą najbliższą (art. 207 § 1 k.k.). Rolą funkcjonariuszy publicznych jest, by w toku postępowania skupić się na minimalizowaniu ingerencji w prywatność domniemanego sprawcy i jego bliskich²⁰. Co więcej, wydaje się, że nie zawsze kontakt z osobami wytypowanymi przez f.s. w ogóle będzie konieczny. Zgodnie z art. 14 ust. 1 pkt 1 ustawy o Policji²¹ Policja w granicach swych zadań wykonuje czynności operacyjno-rozpoznawcze, m.in. w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń. Należy przyjąć, że sprawdzanie osoby lub osób z listy sporządzonej w następstwie f.s. mogłoby ograniczyć się do wymienionych wyżej czynności. Funkcjonariusze mogliby np. pozyskiwać dane osobowe lub korzystać z pomocy osób

---

¹⁸ Zob. E. Haimes, *Social and Ethical Issues in the Use of Familial Searching in Forensic Investigations: Insights from Family and Kinship Studies*, „Journal of Law, Medicine and Ethics” 2006, vol. 34, no. 2, s. 264.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1137), dalej: k.k.

²⁰ R. Williams, P. Johnson, *Inclusiveness, Effectiveness and Intrusiveness: Issues in the Developing Uses of DNA Profiling in Support of Criminal Investigations*, „The Journal of Law, Medicine and Ethics” 2005, vol. 33, no. 3, s. 545.

²¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1782), dalej: u.o.p.

niebędących pracownikami danej służby (tajnych współpracowników). Przeprowadzenie takich czynności stanowiłoby, co prawda, ingerencję w sferę praw i wolności obywatelskich, ale te ograniczenia należałoby traktować jako konieczne ze względu na szeroko rozumiane bezpieczeństwo państwa. Taka ingerencja uzasadniona byłaby nadrzędnym interesem publicznym i byłaby dopuszczalna z punktu widzenia zasady proporcjonalności²². Ze względu na to, że działania takie byłyby ograniczone jedynie do osób podejrzewanych o przestępcze działania, należałoby je uznać za dopuszczalne w świetle przepisów konstytucji. Co więcej, powinno się przyjąć, że dopiero wytypowanie przez funkcjonariuszy osoby, której sprawstwo wydaje się najbardziej prawdopodobne, uzasadniałoby podjęcie z nią kontaktu. Wydaje się, że nawet wówczas nie byłoby konieczne ujawnianie osobie, którą ustalono na podstawie wyszukiwania rodzinnego, sposobu, jaki doprowadził do niej organy ścigania. Ryzyko ujawnienia członkom rodziny faktu obecności profilu krewnego w bazie czy też nieznanym wcześniej powiązań genetycznych byłoby wtedy ograniczone do minimum. Można sobie wyobrazić, że w okolicznościach konkretnego stanu faktycznego wytypowany na podstawie f.s. i czynności operacyjno-rozpoznawczych podmiot będzie miał status osoby podejrzanej. W doktrynie przyjmuje się, iż osoba podejrzana to taka, w związku z którą istnieją dane faktyczne wskazujące na jej możliwy udział w przestępstwie, przy czym dane te nie pozwalają na przedstawienie jej zarzutów²³. Gdyby bowiem istniało dostateczne podejrzenie, że popełniła ona czyn zabroniony, należałoby wydać postanowienie o przedstawieniu zarzutów lub postawić zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Osobę podejrzaną będzie można poddać oględzinom zewnętrznym ciała oraz innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała, pobrać od niej odciski, fotografować ją oraz okazać w celach rozpoznawczych innym osobom. Dozwolone będzie także pobranie

²² Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 czerwca 2005 r., sygn. K 4/04 (Dz.U. z 2005 r., nr 124, poz. 1042).

²³ C.P. Kłak, *Osoba podejrzana oraz potencjalnie podejrzana w polskim procesie karnym a zasada nemo se ipsum accusare tenetur*, „Ius Novum” 2012, nr 4, s. 56–57.

krwi, włosów, wymazu ze śluzówki policzków lub innych wydzielin organizmu (pod warunkiem, że nie będzie to zagrażało zdrowiu, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest nieodzowne, a także jeżeli zostanie dokonane przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej, a w przypadku pobrania wymazu ze śluzówki policzków – przez funkcjonariusza Policji, art. 74 § 3 w zw. z art. 74 § 2 ust. 1, 2 i 3 k.p.k.). Nawet gdyby przyjąć, że osoba, do której funkcjonariusze dotarli na skutek zastosowania procedury f.s., jest jedynie osobą potencjalnie podejrzaną, to również wtedy istnieje możliwość uzyskania od niej materiału do sporządzenia profilu DNA. Zgodnie bowiem z art. 192a § 1 k.p.k.²⁴ w celu ograniczenia kręgu osób podejrzanych lub ustalenia wartości ujawnionych śladów można pobrać odciski daktyloskopijne, wymaz ze śluzówki policzków, włosy, ślinę, próby pisma, zapach, wykonać fotografię osoby oraz dokonać utrwalenia głosu. Ze względu na zastosowaną procedurę f.s. możliwe byłoby wykazanie potencjalnego związku danej osoby z przestępstwem. Wyszukiwanie rodzinne dawałoby faktyczną podstawę do twierdzenia, iż wytypowana osoba mogła dopuścić się czynu zabronionego.

Ponadto zaakcentować trzeba, że udostępnienie funkcjonariuszom danych osoby, której profil został umieszczony w bazie, a który to profil wykazał częściową zgodność z profilem utworzonym na podstawie śladu pozostawionego na miejscu zdarzenia, może być korzystne dla pierwszej z wymienionych osób. Próbki biologiczne i informacje dotyczące wyników analizy kwasu deoksyrybonukleinowego są przechowywane w zbiorze danych DNA co do zasady przez okres do 20 lat i wykorzystywane w celu zwalczania przestępstw lub identyfikacji osób. W przypadkach wymienionych enumeratywnie w art. 21d ust. 2 u.o.p., w tym m.in. wobec osoby prawomocnie skazanej za zabójstwo, dane te mogą być przechowywane przez okres do 35 lat. Można więc wyobrazić sobie sytuację, w której sprawa

---

²⁴ Konieczna byłaby jednak najpierw nowelizacja k.p.k. w zakresie tego artykułu. Przepis powinien zostać przeniesiony z rozdziału 21, gdyż obecnie ustawodawca w sposób zupełnie nieuzasadniony ogranicza możliwość zastosowania badań przesiewowych jedynie do świadków zdarzenia.

zabójstwa po odbyciu kary pozbawienia wolności opuszcza zakład karny, a następnie w okolicy, w której dopuścił się poprzedniej zbrodni, ma miejsce kolejne zabójstwo, w którym *modus operandi* jest bardzo zbliżony do sposobu działania tegoż przestępcy. Może się zdarzyć tak, że profil stworzony na podstawie śladu biologicznego pozostawionego na miejscu zdarzenia wykaże jedynie częściową zgodność z jego profilem z bazy, niemniej jednak funkcjonariusze prowadzący postępowanie wciąż mogą rozpatrywać jego osobę w kategorii sprawcy na podstawie jednej z przyjętych wersji śledczych. Dopiero ustalenie listy krewnych tej osoby z wykorzystaniem f.s. spowoduje, że przestanie ona być w centrum zainteresowania organów ścigania jako osoba potencjalnie podejrzana.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy opowiedzieć się za potrzebą implementacji instytucji wyszukiwań rodzinnych na grunt polskiego porządku prawnego. Uregulowanie tego typu metody wydaje się uzasadnione, musiałoby być jednak poprzedzone znaczącym powiększeniem bazy danych DNA oraz stworzeniem odpowiednich gwarancji ograniczających potencjalną ingerencję w prywatność rodziny. Obecnie Polska posiada jedną z mniej licznych registratur zawierających informacje o wynikach analizy kwasu deoksyrybonukleinowego. W 2016 r. w Genom-ie znajdowało się jedynie 46 579 profili osób. Polska baza danych DNA wypada szczególnie niekorzystnie w zestawieniu z registraturami innych państw europejskich.

Należy zauważyć, że Szkocja licząca tylko 5,5 mln mieszkańców posiadała w bazie danych DNA blisko 6,7 razy więcej profili osób niż Polska. Aktualny kształt naszej bazy danych wynika z faktu, iż policjanci, prokuratorzy i sędziowie rzadko decydują się na wydanie zarządzenia o wprowadzeniu profilu do registratury, które to uprawnienie wynika z art. 21b u.o.p.

Po spełnieniu warunku systematycznego powiększania bazy danych DNA następnym krokiem powinno być stworzenie protokołu stosowania f.s. Dokument taki powinien zawierać ustalenie specjalnych procedur działania w tym zakresie. Wydaje się, że f.s. powinno być dopuszczalne nie tylko w sprawach o dużym ciężarze gatunkowym, takich jak zgwałcenia czy zabójstwa. Oczywiście, wyszukiwanie rodzinne wiązałoby się ze znacznymi kosztami

Tabela. Liczba profili genetycznych osób znajdujących się w bazach danych DNA w wybranych krajach europejskich (stan na czerwiec 2016 r.)

Państwo	Populacja	Liczba profili osób zgromadzonych w bazie danych DNA
Austria	8 100 000	203 054
Belgia	10 400 000	38 883
Czechy	10 553 800	186 111
Dania	5 500 000	116 433
Finlandia	5 475 866	162 172
Francja	66 030 000	3 282 418
Hiszpania	46 700 000	324 564
Holandia	17 000 000	237 254
Niemcy	82 000 000	857 666
Polska	38 200 000	46 579
Litwa	2 960 000	87 310
Łotwa	2 000 000	53 546
Słowacja	5 500 000	55 559
Szkocja	5 500 000	311 107
Szwajcaria	7 779 000	181 389
Węgry	9 982 000	148 384
Wielka Brytania	53 700 000	4 733 755

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Europejską Sieć Instytutów Nauk Sądowych²⁵.

²⁵ ENFSI Survey on DNA Databases in Europe, June 2016, <<http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/01/ENFSI-Survey-on-DNA-Databases-in-Europe-June-2016.pdf>> [dostęp: 17.02.2017].

przeprowadzenia dużej liczby badań genetycznych. Jednak statystyki pokazują, iż w rozbudowanych registraturach najwięcej „hitów” dotyczy przestępstw przeciwko mieniu. Rutynowe wyszukiwanie w brytyjskiej bazie danych DNA połączeń pomiędzy profilem osoby a profilem z miejsca zbrodni w okresie lat 2014–2015 wykazało, że ponad dwie piąte trafień dotyczyło kradzieży z włamaniem²⁶. Wydaje się, iż f.s. powinno być uregulowane w sposób podobny do procedury dotyczącej stosowania kontroli operacyjnej (art. 19 u.o.p.). Wyszukiwanie rodzinne powinno być dopuszczalne, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo byłyby nieprzydatne. Zgodę na rozpoczęcie procedury f.s. powinien wyrażać sąd okręgowy, w drodze postanowienia, na pisemny wniosek Komendanta Głównego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego albo na pisemny wniosek komendanta wojewódzkiego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody prokuratora okręgowego właściwego ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji. Wniosek powinien być przedstawiony wraz z materiałami uzasadniającymi potrzebę zastosowania procedury f.s., zaś postanowienie powinno być wydane przez sąd okręgowy właściwy miejscowo ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji.

W przypadkach niecierpiących zwłoki, jeżeli mogłoby to spowodować zatarcie albo zniszczenie dowodów przestępstwa, Komendant Główny Policji albo komendant wojewódzki Policji mógłby zarządzić, po uzyskaniu pisemnej zgody właściwego prokuratora, rozpoczęcie procedury f.s., zwracając się jednocześnie do właściwego miejscowo sądu okręgowego z wnioskiem o wydanie postanowienia w tej sprawie. W razie nieudzielenia przez sąd zgody w terminie 5 dni od dnia zarządzenia rozpoczęcia stosowania f.s. organ zarządzający wstrzymywałby procedurę. Jedną z najistotniejszych kwestii z tym związanych jest położenie nacisku na odpowiednie przeszkolenie funkcjonariuszy publicznych zaangażowanych w szeroko rozumianą procedurę f.s.

---

²⁶ National DNA Database Strategy Board. Annual Report 2014–2015...

Podsumowanie

Familial searching jest, jak się wydaje, jedną z ciekawszych innowacji wprowadzanych do praktyki śledczej na świecie. Rację ma jednak J. Wójcikiewicz, że metoda ta, jak mało która metoda kryminalistyczna, unaocznia konieczność ważenia wartości²⁷. Analiza problematyki prowadzi więc do wniosku, że stosowanie wyszukiwania rodzinnego wiązać się musi ze spełnieniem odpowiednich kryteriów, tak aby równowaga pomiędzy interesem publicznym a prywatnym została zachowana. Należy opowiedzieć się za potrzebą implementacji instytucji f.s. na grunt polskiego porządku prawnego. Niemniej jednak próby uregulowania wyszukiwania rodzinnego w Polsce muszą być poprzedzone zmianą praktyki w zakresie gromadzenia profili w bazie danych DNA. Wyszukiwanie krewnych w registraturze liczącej około 50 tys. profili miałoby prawdopodobnie bardzo niską skuteczność.

Wydaje się, że decyzję o zastosowaniu procedury f.s. powinien podejmować w formie postanowienia sąd okręgowy, wówczas gdy inne środki wykrywcze okazałyby się bezskuteczne albo byłyby nieprzydatne. Należy postulować rozpoczęcie szerszej dyskusji nad problematyką *familial searching* i możliwością uregulowania tej techniki w polskim prawie. Konsultacje powinny odbyć się na wspólnym forum prawników i genetyków, tak aby rozważyć szczegółowe kryteria stosowania tej metody i odpowiednich gwarancji ustawowych w tym zakresie. Korzyści, jakie niesie za sobą stosowanie *familial searching* mogą okazać się nieocenione. Wyszukiwanie rodzinne może bowiem stanowić często jedyną szansę na ustalenie sprawcy przestępstwa i doprowadzenie do poniesienia przez niego odpowiedzialności karnej. Pamiętajcie wszakże należy o obowiązku skutecznego ścigania przez państwo dokonanych naruszeń prawa, co wiąże się z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa jednostkom oraz zagwarantowania poszanowania ich praw i wolności.

---

²⁷ J. Wójcikiewicz, *Rodzinne koneksje Kuby Rozpruwacza, czyli familial searching*, [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz (red.), *Kuba Rozpruwacz i inni*, Toruń 2015, s. 75–87.

Familial searching in the Polish investigation practice (opportunities and risks)

Summary

Familial searching is a method of looking for a profile in DNA database which is similar to the one secured on the crime scene. Familial searching is currently used mainly in the United States and Great Britain. This technique has been very useful in solving many difficult criminal cases in which biological trace left on the crime scene is the only evidence. However, several doubts of ethical nature arise regarding the instrument applied by the investigation authorities. It seems reasonable to consider the opportunities and risks related to familial searching when introduced to the Polish legal system.